

Pradžios knygos 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos, II: pasakojimas apie kūrimą 2,4–25

INGRIDA GUDAUSKIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius

El. paštas: ingrida.gudauskiene@leu.lt

DANIELIUS DIKEVIČIUS

Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarija, Kalvarijų g. 325, LT-08420 Vilnius

El. paštas: ddd12b@gmail.com

Tai antras straipsnis iš ciklo „*Pradžios knygos* 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos“ (pradžia: *Lituanistika*, t. 60, Nr. 1), kuriame šįkart pateikiamas naujas literatūrinis Pr 2,4–25 teksto vertimas iš biblinės hebrajų kalbos, jį (kaip ir Pr 1,1–2,3 ištraukoje) pagrindžiant paraidiniu interlinijiniu vertimu bei leksikografinėmis pastabomis. Autoriai šiomis publikacijomis siekia paakinti Biblijos tyrinėtojus ir filologus profesionaliu lygmeniu intensyvinti mūsų visais laikais bendrakultūriniame kontekste aktualias ar net privalomas diskusijas apie Biblijos teksto vertimą, prisidėti prie skirtingomis tradicijomis turtingos Biblijos vertimų į lietuvių kalbą istorijos tęstinumo.

Raktažodžiai: *Pradžios knyga*, paraidinis vertimas, literatūrinis vertimas, leksikografinės pastabos, Dievas kūrėjas, žmogaus sukūrimas

IVADAS

Klasikinės Biblijos teksto kritikos požiūriu *Pradžios knygos* pasakojimai apie kūrimą (1 sk. ir 2 sk.) yra *du* pasakojimai, priklausantys skirtingiems autoriams ir skirtingoms epochoms (1). Akivaizdu, jog jie skiriasi ne tik filologiniu-literatūriniu

-
- (1) Žr. [23, 35s]. Senojo Testamento tekstai kaip rašytinis Biblijos tautos tikėjimo tradicijos paveldas gimė faktiškai per tūkstantmetį – nuo X a. pr. Kr. iki I a. pr. Kr. Geografiškai jų radimasis neapibrėžiamas vien Izraelio ar Judo teritorija, bet iš dalies apima ir antikinių Artimųjų Rytų pakraščius – Mesopotamiją bei Egiptą, tai lėmė Biblijos tautos istorijos aplinkybės. Biblijos knygų ar jų tekstinių vienetų – didesnių ar mažesnių – eiliškumas kanone niekaip neatspindi nei jų parašymo chronologijos, nei autorystės vientisumo. Pr 1–2 sk. iš karto atveria šią problematiką – čia turime du skirtingoms rašytinėms tradicijoms priklausančius pasakojimus, kurie, anot klasikinės J. Wellhauseno teorijos, identifikuojami kaip kunigiškasis (1,1–2,4a) ir jahvistinis (2,4b–25) pasakojimai apie kūrimą. Pirmasis datuojamas VI a. pr. Kr. ir, anot daugelio egzegetų, buvo parašytas Babilonijos tremtyje, antrasis priklauso X a. pr. Kr., vadinasi, yra ankstesnis už pirmąjį keliais šimtmečiais. Plačiau apie šią problematiką istoriniu-kritiniu ir literatūriniu požiūriais lietuviškuose šaltiniuose žr. [15, 50–74].

požiūriu (2), bet ir konceptualiomis Dievo ar kosmogonijos sampratomis (3). Nors kritinis požiūris tarp šių dviejų tekstų nubrėžia neabejotiną perskyrą, kanonas juos „surenka“ į vieną pasakojimą, mesdamas iššūkį skaitytojui ir tyrėjui – atpažinti ir adekvačiai įvertinti šį prasminę dviejų pasakojimų apie kūrimą jungtį (4).

Makrostruktūriškai itin prasminga, jog Biblija prasideda *visa-ką* apglėbiančiu žvilgsniu (Pr 1 sk.) ir nuosekliai jį tarsi išskaido į esmines naratyvą sudarančias paradigmas, pavyzdžiui, žmogaus / žmonijos kūrimas (Pr 2–11 sk.), vienos šeimos išrinkimas (Pr 12–50 sk.), tautos išrinkimas ir kūrimas (pradedant *Išėjimo knyga*, žyminčia slinktį nuo šeimos į tautos istoriją). Tiek Pr 1 sk., tiek 2 sk. „plaučiai“ yra universalūs, o lūžį tarp jų ženklina perėjimas 2 sk. sutelkiant dėmesį į žmogaus kūrimą. Galbūt kaip tik ši detalė, o ir teksto archajiškumas Pr 2 sk. tekstą atveria kaip itin patrauklų naratyvą, kuris Dievą iš transcendencijos (Pr 1 sk.) subtiliai „nukelia“ į šiapus erdvę ir taip į globalų biblinį naratyvą įrėžia kertinę nuostatą apie Esančiojo (Jhwh) artumą žmogui. Vertėjo tikslas ir yra kuo išsamiau perteikti tiek lingvistinį-literatūrinį teksto savitumą, tiek originalias teologines autoriaus idėjas.

Čia pateikiamas naujas Pr 2,4–25 vertimo iš hebrajų (naudojamas *Biblia Hebraica Stuttgartensia* tekstas; 1997, 5-as leidimas) į lietuvių kalbą variantas, jį pagrindžiant paraidiniu vertimu, atliktu interlinijiniu principu, kurį lydi leksikografinės pastabos apie svarbesnius ar problemiškus teksto žodžius (5).

PARAIDINIS PR 2,4–25 VERTIMAS IR LEKSIKOGRAFINĖS PASTABOS

Šio tekstinio vieneto delimitaciją lemia įvadine traktuojama *tôl' dôt* formulė 2,4 (6) ir naujos scenos naratyve atvėrimas 3,1.

2,4

בְּהַבְרֵאִם	וְהָאָרֶץ	הַשָּׁמַיִם	תּוֹלְדוֹתָא	אֱלֹהִים
jie sukurti	buvo kai	žemės tos ir	dangų tų	pradėjimai
בְּיָמֵי	אֶרֶץ	אֱלֹהִים	יְהוָה	עֲשׂוֹת
dangus ir	žemę	Elohim	YHWH	daryti
				dienoje

תּוֹלְדוֹתָא – daugiskaitinis daiktavardis, kildinamas iš bendros semitinės šaknies *ylđ*, *gimti iš*. Priklausomai nuo konteksto gali reikšti: *palikuonys, kartos, pradėjimai, gimimai, įvykiai, genealoginis medis, šeimos istorija*. Paprastai *Pradžios knygoje* žodis תּוֹלְדוֹתָא

- (2) Pvz., 1 sk. Dievas vadinamas Elohim (Dievas), o 2 sk. dominuoja vardas Jhwh (VIEŠPATS); 1 sk. būdinga daugelio formuluočių pasikartojimas ir stilistiškai jis yra vertinamas kaip iškilios „ritmiškos prozos“ tekstas, o 2 sk. būdinga familiari folklorinio pasakojimo stilistika. Plačiau apie įvairių formuluočių pasikartojimus 1 sk. žr. [7, 47–49].
- (3) Pvz., 1 sk. piešiamas Dievo – galingo visa ko kūrėjo – įvaizdis, o 2 sk. jis vaizduojamas tarsi čia pat vaikstantis sodininkas ar puodžius, iš molio minkantis žmogų; 1 sk. kūrimas prasideda baugių pirmakščių vandenų įveika, o 2 sk. žaidžiama kitokiu, bet antikinei kūrimo teologijai taip pat labai svarbiu įvaizdžiu – dykumos užvaldymu. Plačiau apie tai ir apie kitų elementų prieštarumą žr. [16, 68–70]. Apie Dievo paveikslo ypatumus skirtinguose Penkiaknygės rašytiniuose šaltiniuose iš lietuvių autorių plačiau yra rašęs R. Šemeklis; žr. [18, 128–135].
- (4) Žr. A. Wénino pastabas šiuo klausimu [23, 36.38s].
- (5) Leksikografinės pastabos atliktos remiantis hebrajų kalbos gramatikomis bei hebrajų kalbos žodynais, nuorodos į kuriuos atskirai prie kiekvieno žodžio aptarties nėra pateikiamos. Naudotas žodynus žr. [1; 5; 6; 9; 10]; naudotas gramatikas žr. [11; 12; 14].
- (6) Apie tranzityvinę 2,4 funkciją naratyve žr. [23, 36].

aptinkamas prieš vardų sąrašus (plg. 5,1; 10,1; 11,10; 25,12; 36,1.9) arba prieš naratyvą (plg. 2,4; 6,9; 11,27; 25,19; 37,2), taigi חִלְדוּת gali būti vertinama kaip formulė, atliekanti įvadinę funkciją. Iš pateiktų nuorodų aišku, jog חִלְדוּת aptinkama ir priešistorės pasakojimuose (6x), ir patriarchų istorijoje (5x) (7).

בְּהַבְרָאָה – konstrukcija iš a) prielinksnio ב, išreiškia, pvz., *vietininką, tarp, virš, su, prie, todėl* ir kt., b) veiksmazodžio בָּרָא *kurti* ir III a. dgs. įvardžio אָם. Čia ב suprantama kaip nuoroda į laiko aplinkybę.

יְהוָה – asmeninis Dievo vardas – tetragrama (יהוה – YHWH), kildinamas iš veiksmazodžio *hāwâ, būti, tapti, egzistuoti*, Hebrajų Biblijoje randamas per 5000x. Originalus tarimas nežinomas, o masoretų tartas *yḥwâ*, balsės perimant iš אָדֵנִי (*ādōnay*); kita žinomiausia vokalizacija – *yāhweh*. Iš pagarbos tekste יְהוָה žydų netarimas, o skaitomas אָדֵנִי (8).

2,5

וְכֹל	שִׁיחַ	הַשָּׂדֶה	טָרֵם ^a	יְהוָה	בְּאֶרֶץ
Ir	krūmas	lauko to	dar ne	buvo	žemėje toje
וְכֹל-	עֵשֶׂב	הַשָּׂדֶה	טָרֵם	יִצְמַח ^b	
ir	žolė	lauko to	želė	dar ne	žemės toje
כִּי	לֹא	הַמָּטֵר	יְהוָה	אֱלֹהִים	עַל- הָאָרֶץ
ne	kadangi	lyti daryti	YHWH	Elohim	ant tos žemės
וְאָדָם	אֵינֹן	לְעִבֵד	אֶת- ^d	הָאֲדָמָה:	
ir	joks	kultivuoti	... dirva ta		

טָרֵם^a – *dar ne, prieš tai, iki to*; vartojamas kaip laiko prieveiksmis (dažnai su imperfektu, kaip čia – יִצְמַח; יְהוָה).

יִצְמַח^b – *daiginti, išdygti, augti, želti, išeiti, šakotis, pumpuruoti*; paprastai vartojamas vegetaciniam augmenijos procesui reikšti, turi apstumo konotaciją.

אֵינֹן – *ne, nieko, joks, be, išskyrus, trūkumas* ir daug kt. reikšminių atspalvių, identifikuojamų pagal kontekstą; nepriklausomai nuo reikšmių skirtingumo, אֵינֹן visuomet išreiškia kažko nebuvimo, negalėjimo, neįmanomumo ir pan. ar alternatyvos idėjas.

אֶת^d – paprastai neverčiama dalelytė; kai אֶת išreiškia galininką, jos funkcija objekto atžvilgiu yra pabrėžtinai parodomoji. Tuomet אֶת lietuviškai būtų verčiama parodomaisiais žodeliais *tą, šitą*.

2,6

וְאָדָם ^a	יַעֲלֶה ^b	מִן- הָאָרֶץ	וְהַשָּׂדֶה
Ir	iš kilo	žemės tos	girdyti padarė ir
אֶת- כָּל- פְּנֵי- הָאֲדָמָה:	visus	veidus	dirvos tos

(7) Diskusijos apie חִלְדוּת kontekste J. L. Ska atkreipia dėmesį, jog Pr 2,4 ši formulė nereiškia „dangaus ir žemės *kilmės istorija*“ (prasmė – *kaip* buvo pradėti dangus ir žemė referuojant į pasakojimą apie kūrimą Pr 1,1–2,3), bet „*istorija* to, kas kilo iš dangaus ir žemės“. Tai, kas kyla iš dangaus ir žemės, yra Pr 2,4–25 aprašyti kaip žmogus ir jo pasaulis. Suteikiant חִלְדוּת tokią reikšmę Pr 2,4, ši formulė suprantama kaip įvesdinanti į tolesnį naratyvą, o ne kaip užsklendžianti Pr 1,1–2,3, kas ir atitinka חִלְדוּת vartojimo taktiką *Pradžios knygoje*. Plačiau apie tai žr. [16, 31–37].

(8) Tetragrama YHWH literatūriniame vertime rašoma VIESPATS.

^aאָר – šaltinis, vanduo, potvynis, vandens gysla, versmė, srautas, migla, rūkas, garai, ūkana. Čia paplitusios dvi אָר vertimo tradicijos – šaltinis, versmė ir pan., arba rūkas, garai ir pan.; jungtukas ׀ šiuo atveju gali turėti bent dvi reikšmes – ir, arba suprantant jį kaip žodelį *bet, o, tačiau*, vartojamą priešpriešai žymėti. Žodis אָר – itin retas Hebrajų Biblijoje, aptinkamas dar Job 36,27, kur, tikėtina, reiškia *debesį* (9).

^bעֵלֶה – *kilti, eiti į viršų, kopti, užšokti, užaugti*. *Hifil* nuosakoje vartojamas ir *aukojimo* idėjai reikšti; iš šios šaknies kilęs ir žodis עֹלָה – *‘olā, auka* (10).

^cפְּנֵי – *veidai* ir kt. (11).

2,7

וַיִּצְרֶה ^a	יְהוָה	אֱלֹהִים	אֶת־	הָאָדָם	וַיִּצְרֶה ^a
formavo Ir	YHWH	Elohim	...	žmogų tą	formavo Ir
עֲפָרָה ^b	מִן־	הָאֲדָמָה	וַיִּפְחֶה ^c	בְּאֲפִי	עֲפָרָה ^b
iš dulkė	iš	dirvos tos	ir	pūtė ir	iš dulkė
וַיְהִי	הָאָדָם	לְנֶפֶשׁ	חַיָּה:	וַיְהִי	וַיְהִי
buvo ir	žmogus tas	gyvą	gerklę į	žmogus tas	buvo ir

^aיִצַּר – *formuoti, modeliuoti, padaryti, kurti, lipdyti, drožti, [iš]kalti, sukelti [kažką gera ar bloga]* ir kt. Nors pirminė šio žodžio reikšmė *formuoti, modeliuoti*, tačiau jis turi ir daug kitų atspalvių, atpažįstamų pagal kontekstą; dažnai vartojamas paraleliai su veiksmoždziais כָּרָא (12) ir עָשָׂה (13) (plg. Iz 43,1; 45,18), taigi yra vienas iš pagrindinių žodžių, nusakančių kuriantį Dievą. Čia suponuojamas antropomorfinis Dievo kūrėjo vaizdavimas, o konkrečiai – Dievo kaip puodžiaus metafora (plg. Pr 2,19; Iz 29,16; Jer 18,2–4), kadangi יִצַּר turi papildinį אֲדָמָה, *dirva*, nusakančią materiją, iš kurios Dievas kuria.

^bעֲפָרָה – *dulkė, žemė, dirva, pelenai, smėlis, molis, tinkas*. Išreiškia smulkios, išbarstomos / išsklaidomos substancijos idėją. Posakį מִן־הָאֲדָמָה עֲפָרָה čia galima suprasti dvejopai: sukūrė žmogų *dulkę iš dirvos*; arba – *iš dulkės dirvos*.

^cוַיִּפְחֶה – *pūsti, dvelkti, padaryti kažką gyvą, sunkiai kvėpuoti, alsuoti, dūsauti, išsklaidyti*. וַיִּפְחֶה įvairiuose kontekstuose nusako reiškinių – padaryti gyvą – idėją, pvz., čia kalbant apie žmogaus sukūrimą, Ez 37,9 apie sausų kaulų, simbolizuojančių Judo tremtinius, atgaivinimą, apie ugnies įžiebimą pučiant orą (plg. Iz 54,16; Jer 1,13; Ez 22,20s).

^dוַיִּצְרֶה – *kvapas, įkvėpimas, kvėpavimas, dvelkimas, gyvenimas, gyva būtybė, dvasia*. Šis daiktavardis bendriausia prasme išreiškia gyvybės idėją (kalbant apie žmogų ir kitus gyvūnus), tačiau gali turėti ir kitokių reikšmių niuansų, pvz., čia nurodo į kuriantį ir žmogaus atžvilgiu dominuojantį Dievo veikimą, Dievas savo וַיִּצְרֶה gali žmogų ir pražudyti (plg. Job 4,9), žmoguje וַיִּצְרֶה yra dieviškojo įkvėpimo apraiška (plg. Pat 20,27). Ši idėja buvo žinoma ir kitose kultūrose. Antai Egipte rastas reljefas (II tūkst. pr. Kr. pradž.), vaizduojantis dievybę Ptah, savo lūpomis liečiančią faraono Sesostris I lūpas, tai interpretuojama kaip nuolatinio dieviškojo įkvėpimo ir globos ženklas (14).

(9) Žr. [23, 37].

(10) Įdomu, kad šiuo žodžiu raginimo forma – *tepakyla, teeina į viršų, tekopia* – baigiasi visa Hebrajų Biblija (plg. 2 Kr 36,23).

(11) Žr. paaiškinimą [8, 55].

(12) Žr. [8, 54].

(13) Žr. [8, 57].

(14) Žr. [13, 220].

^אח – *gyvybė* ir kt. (15).

^בשׁ – *gerklė* ir kt. (16).

2,8

^במקדם^א ^אבערן^א גן אלהים יהנה וישע^א
laikams visiems gerovės dėl sodą Elohim YHWH sodino Ir
וישם שם את האדם אשר יצר:
suformavo kurį žmogų tą ... ten dėjo Ir

^אגן-בערן – pasakymas nevienareikšmis: dauguma verčia *sodą Edene*, taigi ערן supranta kaip vietovardį (plg. Pr 2,10.15; 3,23s; Ez 36,35; Jl 2,3), prielinksnis ב šiuo atveju skaitomas kaip vietininkas. Tačiau šaknis *ʿdn* turi ir *klestėjimo*, *gerovės*, *vešėjimo*, *puikaus gyvenimo* reikšmes. Etimologiškai aiškinamas įvairiai: kildinamas iš šumerų *edīn* ar akadų *edenu* – *stepė*, *lyguma*, arba iš bendros vakarų semitų kalboms šaknies *ʿdn*, *padaryti kažką apstų / sklidiną vandens* (17). Įdomu, kad LXX ערן ne visada skaito kaip vietovardį, o verčia daiktavardžiu παράδεισος – *sodas*, *parkas*, *rojus*, *palaimos vieta*, *Dievo buvimo vieta* (plg. LXX Pr 2,15; 3,23s). Tai leidžia laisviau pažvelgti ir į šį tekstą, todėl siūloma גן-בערן skaityti *sodą kaip gerovę / dėl gerovės*, suprantant ב kaip *nota instrumentalis*.

^במקדם – pasakymas sudarytas iš: a) prielinksnio מן, iš ir b) daiktavardžio קדם – *priešais*, *Rytai* ir kt. מקדם verčiamas įvairiai – *į Rytus*, *nuo Rytų*; toks vertimas čia dera, jei ערן suprantamas kaip geografinė nuoroda. קדם gali reikšti ir tai, kas yra *amžino*, čia siūlome suprasti pasakymą tokia reikšme.

2,9

^אויצמח^א יהנה אלהים מן האדמה
dirvos tos iš Elohim YHWH augti darė Ir
כל- עץ נחמד למראה^ב וטוב למאכל^א
maistui gerą ir matymui trokštamą medį kiekvieną
ועץ קתיים בתוך^א הגן
sodo to viduryje gyvybių tų medį ir
ועץ הרעה^א טוב ורע:^א
blogo ir gero žinojimo to medį ir

^אצמח – plg. 5 eil.; čia – priešastinė *hifil* forma.

^במראה – *tai, kas matoma*, *išvaizda*, *regimybė*, *veidas*, *vizija*, *reiškiny*s, *pasirodymas*; konstrukcijoje למראה prielinksnis ל suprantamas kaip *nota dativi*.

^אבתוך – posakis iš: a) ב, šiuo atveju išreiškiančio vietininką; b) daiktavardžio תוך, *vidurys*, *pusė*, *vidus*, kurį galima versti *viduryje* arba *viduje*.

^ארעה – *žinojimas*, *pažinimas*, *gebėjimas*, *įžvalga*, *supratimas*, *atpažinimas*, *išmintis*; nuo šaknies *yāda* (vienas iš dažniausiai vartojamų veiksmazodžių Hebrajų Biblijoje), turinčios bent tris esmines reikšmių konotacijas: *pažinti* intelektine prasme, *pažinti* intymiai (lytinių santykių eufemizmas) ir *pažinti* asmenį – *kitą* ir *Kitą*.

(15) Žr. [8, 61].

(16) Žr. [8, 61].

(17) Žr. [13, 221s].

עָרַב – טוב וְרַע – poliarizmas, vartojamas visumos idėjai reikšti (18).

2,10

וְנָהַרְאָהּ יָצָא מִמֶּדְרָגָה לְהַשְׁקוֹת אֶת-הַגֵּן
sodui tam ... gerti duoti kad gerovės dėl išeinanti versmė Ir
וּמִשָּׁם יִפְרָר וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רְאשִׁים:
pradžioms keturioms buvo ir dalinosi čia iš ir

וְנָהַרְאָהּ – *versmė, šaltinis, upė, srovė* (plg. 13.14[2x] eil.).

מִמֶּדְרָגָה – plg. posakį וְנִבְעַרְוּ מִן 8 eil.; pirmoji prielinksnio מִן reikšmė yra *iš*, tačiau jis gali būti suprastas kaip turintis priežastinę reikšmę, ją ir renkamės, kad išlaikytume tekste kuriamų dalykų tikslingumo paaiškinimą – dėl ko Dievas kuria? Kaip 8 eil. atveju sodas yra *dėl gerovės*, taip čia *dėl gerovės* yra to sodo versmė.

רְאשִׁים – *galva, viršūnė, pirmasis iš, vadas* (19).

2,11

שֵׁם הָאָדָם פִּישׁוֹן הוּא הַסָּבָב
supantis tas jis Pišon vienas tas Vardas
אֶת כָּל-אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר-שָׁם הַזָּהָב:
auksas tas ten kadangi Havila tos žemę visą ...

פִּישׁוֹן – tikrinis daiktavardis, kildinamas iš veiksmožodinės šaknies *pōš, šokti, iššokti, ištrykšti*, taigi פִּישׁוֹן reikšmė – *ištrykštantis, iššokantis*. Geografinė פִּישׁוֹן lokacija nėra žinoma, tačiau papildomi jos aprašo elementai – auksas ir brangakmenis – leidžia išvelgti sąsajas su aukščiausiojo Jeruzalės kunigo liturginiais drabužiais (plg. Iš 39,6.13), tokiu būdu פִּישׁוֹן daro aliuziją į Jeruzalę / Judėjos regioną (20).

2,12

וְזָהָב טוֹב הָאָרֶץ הַהִוא
geras jos tos žemės tos auksas Ir
שָׁם הַבְּרָלָח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם:
brangakmenio to akmuo ir sakai tie ten

בְּרָלָח – kvapni, skaidri, gelsva medžio guma – *sakai* (lot. *bdellium* primena hebr. *bēdōlah*). Sk 11,7 mana yra lyginama su בְּרָלָח.

שָׁהַם – brangakmenis, dažniausiai identifikuojamas kaip *oniksas*, tačiau kilmė nėra aiški.

2,13

וְשֵׁם-הַנָּהָר גִּיחוֹן
Gihon antro to šaltinio to vardas Ir
הוּא הַסָּבָב אֶת כָּל-אֶרֶץ כּוּשׁ:
Kūš žemę visą ... supantis tas jis

(18) Žr. [8, 55].

(19) Žr. [8, 54].

(20) Žr. [23, 40]. Paraidiniame vertime upių ir vietovių vardai, kaip Elohim ir YHWH, taip pat tik transkribuojami.

גִּיהוֹן – tikrinis vardas, kildinamas iš veiksmazodinės šaknies *gíyah*, *išsiliėti, veržtis, tekėti*, taigi גִּיהוֹן reikšmė – *išsiliejantis, išsiveržiantis*. Kaip ir פִּישוֹן atveju, גִּיהוֹן taip pat nukreipia į Jeruzalę, kur žinomas upelis tokiu pačiu pavadinimu (plg. 1Kar 1,33; 2Kr 32,30) (21).

2,14

וְשֵׁם	הַנְּהַר	הַשְּׁלִישִׁי	הַדֶּקֶל ^a
Ir	šaltinio to	trečio to	Hiddekel
הוּא	הַדֶּקֶל	קִדְמַת	אֲשׁוּר
jis	einantis tas	rytai	Aššūr
וְהַנְּהַר	הַרְבִּיעִי	הוּא	פֶּרַת:
ir	šaltinis tas	ketvirtas tas	Perat

הַדֶּקֶל^a – LXX verčia Τίγρις, modernūs vertimai verčia taip pat (22), kai kurie palieka hebrajiško pavadinimo transkripciją (23).

2,15

וַיִּקַּח	יְהוָה	אֱלֹהִים	אֶת-	הָאָדָם
Ir	YHWH	Elohim	...	žmogų tą
וַיַּנְחֵהוּ	בְּנֶגֶד	עֵרֶן	לְעַבְדָּהּ	וּלְשִׁמְרָהּ ^a :
ir	sode	gerovės	dirbti kad	saugoti kad ir ją

וּלְשִׁמְרָהּ^a – abu šie infinityvo veiksmazodžiai turi III mot. g. vns. įvardžius, susiejančius juos su daiktavardžiu בֶּן, kuris hebrajų kalboje gali būti vyr. g. ir mot. g.; todėl lietuviškai vyr. g. *sodas* paraidiniame vertime nesutampa su mot. g. įvardžiuotiniaus veiksmazodžiais.

2,16

וַיִּצְוֶה ^a	יְהוָה	אֱלֹהִים	עַל-הָאָדָם
Ir	liepė	įsakant	žmogui tam Elohim YHWH
לְאֹמַר	מִכֹּל	עֵץ-	הַגֵּן אֲכַל:
sakyti kad	kiekvieno nuo	medžio	sodo to valgai valgyti

וַיִּצְוֶה^a – *įsakyti, liepti, nuspręsti, paskelbti potvarkį*; čia vartojama *piel* forma, nusakanti veiksmo intensyvumą, kurį į lietuvių kalbą verčiame pabrėžtiniu junginiu *įsakant liepė*.

2,17

וּמֵעַן	הַדֶּשֶׁת	טוֹב	וְרַע	לֹא	תֹאכַל	מִמֶּנּוּ
Ir	medžio nuo	gero	ir blogo	ne	valgai	jo nuo
כִּי	בַיּוֹם	אֲכַלְךָ	מִמֶּנּוּ	מוֹת	תָּמוּת:	
kadangi	dienoje	tu valgyti	jo nuo	miršti	mirti	

2,18

וַיֹּאמֶר ^a	יְהוָה	אֱלֹהִים	לֹא-	טוֹב	הָיֹת	הָאָדָם	לְבַדּוֹ ^a
sakė Ir	YHWH	Elohim	ne	gera	būti	žmogus tas	dalies dėl

(21) Žr. [23, 40].

(22) Žr. [2, 21].

(23) Žr. [3].

אֶשְׁהֶ־לוֹ עֲזָרָב כַּנְגְדוֹ׃
jo priešais kaip pagalba jam darau

לְבַדְּיָא – konstrukcija iš: a) prielinksnio ל, šiuo atveju nurodančio tikslingumą (24); b) daiktavardžio בַד, galinčio reikšti *dalis, gabalas* (kaip atskira daikto dalis), *linai, šaka, strypas*, o konstrukcijoje su ל (vartojimas dažniausias) – *vienatvė, pats, dėl savęs*; c) III vyr. g. vns. įvardžio. Esminė idėja, kuri reiškia šaknimi *bdd – būti atskirtam, izoliuotam*. Kai בַד vartojamas kalbant apie Dievą, jis turi pozityvią reikšmę – nurodo į Dievo unikalumą, nepakartojamumą, jo veikimo nesuvokiamumą (plg. Įst 4,35; 32,12; Job 9,8; Iz 44,24), bibline prasme galėtų būti suprstas kaip קָרוֹשׁ (plg. Iz 6,3) sinonimas.

עֲזָרָב – *pagalbininkas, asistentas, draugas, kolega*, kartais – *gelbėtojas* (plg. Iš 18,4; Dan 11,34; Ps 121,1–2).

כַּנְגְדוֹ – konstrukcija iš: a) prielinksnio כ, dažniausiai turinčio komparatyvinę funkciją; b) daiktavardžio נַגַד – *tai, kas priešais, kas papildo, kas šalia*; c) III vyr. g. vns. įvardžio. נַגַד yra vedinys iš šaknies *ngd, padaryti žinomą, atskleisti, deklaruoti*, suponuojančios verbalinę komunikaciją tarp dviejų, stovinčių vienas priešais kitą.

2,19

וַיִּצְרֵ־יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כֹּל־חַיֵּת הַשָּׂדֶה
lauko to gyvį kiekvieną dirvos tos iš Elohim YHWH formavo Ir
וְאֵת־כֹּל־עוֹף־הַשָּׁמַיִם וַיִּבֵּא אֶל־הָאָדָם
žmogų tą pas vesti darė ir dangų tų skraidūną kiekvieną ... ir
לְרֹאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ
jam šaukė kaip matyti kad
וְכֹל־אֲשֶׁר־יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נִפְשׁוֹ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ׃
jo vardas jis gyva gerklė žmogus tas jam šaukė kurį kiekvieną ir

יִקְרָא – *šaukti* ir kt. (25).

נִפְשׁוֹ – *gerklė* ir kt. (26).

חַיָּה – *gyvas* ir kt. (27).

2,20

וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכֹל־הַבְּהֵמָה
gyvuliui tam kiekvienam vardai žmogus tas šaukė Ir
וְלְעוֹף־הַשָּׁמַיִם וְלִכֹּל־חַיֵּת הַשָּׂדֶה
lauko to gyviui kiekvienam ir dangų tų skraidūnui ir
וְלְאָדָם לֹא־מִצְאָב עוֹר כַּנְגְדוֹ׃
jo priešais kaip pagalba surado ne žmogui ir

(24) Plačiau apie tai žr. [8, 59].

(25) Į veiksmažodį יִקְרָא buvo atkreiptas dėmesys Pr 1,1 – 2,3 vertimo leksikografinėse pastabose. Paraidiniame Pr 1,1 – 2,3 vertime, kur šis veiksmažodis pasikartoja 5x (1,5[2x].8.10[2x]), jį vertėme *šaukė / pašaukė*, tačiau literatūriniame vertime buvo pasiūlytas veiksmažodžio *pavadino* variantas; žr. [8, 56s; 66s]. Vis dėlto akyliau įsigilinus į veiksmažodžio יִקְרָא vartoseną šiuose kūrime kontekstuose, manytume, jog lietuviška jo versija *šaukė / pašaukė* – taip pat ir literatūriniame vertime – hebrajiško žodžio prasmę perteikia tiksliau.

(26) Žr. [8, 61].

(27) Žr. [8, 61].

^aבְּהִמְרוֹ – *gyvūnas*, leidžiantis prijaukinamas, labiau išreiškia naminio gyvulio idėją (28).

^bמִצְאָה – *pasiekti, rasti, sutikti, aptikti, atsitiikti, susilaukti, laimėti*.

^cכַּנְגֵדוֹ – plg. 18 eil.

2,21

הָאָדָם	עַל־	תַּרְדֵּמָה	אֱלֹהִים	יְהוָה	וַיִּפֹּל ^a
žmogaus to	ant	gilus sapnas	Elohim	YHWH	kristi darė Ir
			מִצְלַעְתָּיו ^c	וַיִּקַּח אֶחָת ^b	וַיִּישָׁן
			jo šonų iš	vieną ėmė ir	miegojo ir
				בֶּשֶׂר תַּחְתָּנָה:	וַיִּסְגֵּר ^d
			jos vieta	mėsa	skliaudė ir

^aוַיִּפֹּל – turi visą spektrą reikšminių atspalvių: *kristi, griūti, gulėti, būti nublokštam, nušokti, suklysti, dingti, žūti, gimti*. Šio veiksmožodžio vartojimas labai išplitęs ir įvairus ne tik tiesiogine fizine *kristi, griūti* prasme, bet ir netiesiogine, pvz., וַיִּפֹּל gali būti suprstas *žūti nuo priešo rankų* (plg. Ts 20,44), *gimti* (iškristi iš iščių? sąsaja su kančia?) (plg. Iz 26,18s), *nukirsti kamieną* (plg. Ez 30,31). Pastarosios priklauso nuo veiksmožodinės formos ir prielinksninės konstrukcijos. Čia vartojama priežastinė *hifil* forma. Kodėl Dievas nelaukia, kol žmogus užmigs pats, o imasi veiksmo jį *įkrintinti* į sapną?

^bאֶחָת – mot. g. skaitvardis *viena*, susijęs su mot. g. daiktavardžiu *צֶלַע*, kuris į lietuvių kalbą verčiamas vyr. g. *šonas*.

^cמִצְלַעְתָּיו – posakis iš: a) prielinksnio *מן*, šiuo atveju turinčio reikšmę *iš* (plg. 10 eil.); b) daiktavardžio *צֶלַע*, *šonas*; c) III vyr. g. vns. įvardžio. Paprastai daiktavardis *צֶלַע* yra vartojamas kokio nors objekto *šonui* ar *pusei* įvardyti, aptinkamas dvejopuose kontekstuose – susijusiuose su anatomija (žmogaus *šonas*, *šonkaulis*) ir architektūra / statybomis (statinio *šonas*, *pusė*, *patalpa*, *perskyra*, *statybinė medžiaga*, pvz., *lenta*; plg. Iš 25,12; 26,35; 1Kar 6,15s).

^dוַיִּסְגֵּר – *uždaryti, užverti, suglausti, suskliausti, užmūryti*. Šaknis *sgr* siejama su durų ar vartų *uždarymo* veiksmu (plg. Joz 6,1). Netiesiogiai וַיִּסְגֵּר gali būti suprstas, pvz., kaip *uždaryti iščias* (nuoroda į nevaisingumą; plg. 1Sam 1,5s), *patekti į keblių situaciją* (plg. 1Sam 23,7), *užtaisyti plyšį* (plg. 1Kar 11,27). Čia וַיִּסְגֵּר sunkiai išverčiamas, bet aišku, kad juo gali būti reiškiamas *plyšio suglaudimo / užvėrimo* idėja, jei בֶּשֶׂר suprantame ne instrumentine prasme; antra galimybė įžvelgti čia tuščios vietos *užpildymo / prikimšimo* reikšmę, taigi interpretuojant בֶּשֶׂר instrumentiškai (prikimšo mėsa tuščią šonkaulio vietą).

2,22

הַצֶּלַע	אֶת־	אֱלֹהִים	וַיְהוָה	וַיִּבֶן ^a
šoną tą	...	Elohim	YHWH	statė Ir
		לְאִשָּׁה	מִן־	לָקַח אֶשֶׁר־
moterį į	žmogaus to	iš	paėmė	kuri
		אֶל־	וַיִּבְנֶה ^b	
žmogų tą	pas	ją	eiti darė	ir

^aוַיִּבֶן – *statyti, perstatyti, išplėsti [statant], atstatyti*. Tiesiogiai vartojamas kaip statybų veiksmožodis, tačiau turi ir figuratyvinę reikšmę. Pvz., *turėti / gauti palikuonių* (plg.

Pr 16,2). Dažnai Hebrajų Biblijoje šio veiksmažodžio subjektas yra Dievas, ypač kūrimo (kaip ir šiuo atveju) ir išganymo kontekstuose. Žmogaus kūrimo iš kito žmogaus dalies kaip materijos idėja nėra aptinkama jokiuose antikinių Artimųjų Rytų kūrimo mituose.

בֹּיֵא – *įeiti, grįžti, ateiti, eiti*; vienas iš dažniausių veiksmažodžių Hebrajų Biblijoje, vartojamas įvairiai. Įdomu tai, jog בֹּיֵא randamas ir tokiuose kontekstuose, kurie leidžia suponuoti šio veiksmažodžio reikšmę kaip *suartėti / sueiti lytiškai*. Pvz., Pr 38,16 apie Judą Tamaros atžvilgiu sakoma, jog jis norėjęs su ja *sueiti*; Ps 51,2, kur apie Dovydą sakoma, jog jis buvo *nuėjęs* pas Batšebą (tekstas suponuoja jų lytinį santykiavimą, aprašytą 2Sam 11,1–5).

2,23

וַיֹּאמֶר	זָאֵרָהּ	הָאָדָם	הַפְּעַם ^b
atsitikimas	tas	ana	žmogus
טָעַם	וּבֶשֶׁר	מִעֲצָמִי	מִבְּשָׂרִי
mano	mėsos	iš	mėsa
לְזָאת	אִשָּׁה	כִּי	מֵאִשׁ ^d
ana	paimta	vyro	iš
		nes	moteris
			šaukiamasi
			anai

זָאֵרָהּ – parodomasis emfatinis mot. g. III asm. įvardis, šioje eil. vartojamas pabrėžtinai – net 3x.

הַפְּעַם – *pėda* [žmogaus, matavimo vienetas], *žingsnis, koja, priekalas, greitis, laikas* [dabar, momentas, atsitikimas, įvykis].

קָרָא – plg. 19 eil.; čia – *nifal* forma, išreiškianti pasyvų sangražinį veiksmažodį.

מֵאִשׁ... מֵאִשָּׁה – fonetiškai turime du panašiai skambančius žodžius (29), tačiau etimologiškai – tai skirtingų šaknų žodžiai. אִשָּׁה – *moteris, moteriška* [giminė], *žmona, kiekviena*; kildinamas iš šaknies *’nš*, reiškiančios *būti silpnam*. אִישׁ – *žmogus, žmonija, didelis vyras, sutuoktinis, nugalėtojas, kiekvienas*; kildinamas iš šaknies *šš*, *sodriai augti, būti laimingam, įgyti drąsos*. Vis dėlto šių žodžių etimologija nėra visiškai aiški.

2,24

עַל-בֶּן	אִישׁ	אָחַר	וַעֲבֹב- ^a
jo	motiną	... ir	jo tėvą
		... vyras	palieka
			Todėl
			וַיִּקְבַּל ^b
			בְּאִשְׁתּוֹ
			וְהָיָה
			לְבֶשֶׁר
			אָחָר: ^c
viena	mėsą	į	atsitiko
		ir	jo moterį
		į	įsikabino
			ir

וַעֲבֹב- – *palikti, apleisti, prarasti, palikti už savęs, perduoti, išleisti, išsilaisvinti, nepaklusti patarimui*; ta pati šaknis ^czb arabų k. turi reikšmę *būti distancijoje, nevedusiam*.

וַיִּקְבַּל – *kabintis, tvirtai laikytis, prisiklijuoti, jungtis, pritapti, pasilikti prie / su, laikytis kartu, ištikimiai laikytis*. וַיִּקְבַּל – dažnas žodis Hebrajų Biblijoje, dažniausiai išreiškiantis *sukibimo* tarp dviejų fizinių objektų idėją, tačiau vartojamas ir tarpasmeniniams santykiams nusakyti. Pvz., apie izraelitus sakoma, jog jie *tvirtai laikosi* Dievo ištikimybės jausmo (plg. Įst 10,20; 11,22; 30,20; Joz 13,5; Jer 13,11). Paminėtuose tekstuose וַיִּקְבַּל vartojamas paraleliai su veiksmažodžiais, apibūdinančiais sandorinį ryšį (pvz., אָהַב, *mylėti*, עָבַר, *tarnauti*), taigi ir šis žodis priklauso sandoros teologijos leksikonui.

(29) Siekdamas lietuviškoje versijoje išlaikyti šių žodžių sąskambį, ką daro ir Vulgata (*virago... de viro*), J. Skvireckas čia išvertė *žmona... iš žmogaus*. Žr. [22; 19].

2,25

וַיְהִי
 שְׁנֵיהֶם עָרוֹמִים הָאָדָם
 žmogus tas nuogi jie du buvo Ir
 וְאִשְׁתּוֹ לָא יִתְּבַשְׂשׂוּ
 gėdijosi gėdyte ne ir jo moteris ir

^aבּוֹשׁ – *būti sugėdintam, sunervintam, sutrikusiam, nusivylusiam, gėdingai elgtis*; šaknis *bōš* išreiškia patekimo į nemalonią būklę, padarius klaidą, idėją. Čia pavartota *hitpael* – intensyvi refleksyvi – veiksmazodžio forma.

LITERATŪRINIO PR 2,4–25 VERTIMO PASIŪLYMAS

^{2,4} Tokie yra įvykiai dangaus ir žemės po to, kai jie buvo sukurti. Dienoje, kai padarė VIEŠPATS Dievas žemę ir dangų, ⁵ tuomet dar nebuvo jokio lauko krūmo toje žemėje ir jokia lauko žolė dar nežėlė, kadangi VIEŠPATS Dievas nesiuntė lietaus žemei ir nebuvo jokio žmogaus, kad dirbtų dirvą. ⁶ Tik vanduo srovėjo iš žemės ir drėkino visą dirvos paviršių. ⁷ Tuomet nulipdė VIEŠPATS Dievas žmogų, dulkę tos dirvos, ir įpūtė į jo šnirpšles gyvybės kvėpavimą, ir tapo tas žmogus gyva esybe. ⁸ Paskui pasodino VIEŠPATS Dievas sodą dėl gerovės visiems laikams ir apgyvendino ten žmogų, kurį buvo nulipdęs. ⁹ Ir užaugino VIEŠPATS Dievas iš dirvos visus medžius, patrauklios išvaizdos ir gerus valgymui, ir gyvenimo medį to sodo viduryje bei medį pažinimo gero ir blogo. ¹⁰ Taip pat dėl gerovės buvo trykštanti versmė, girdanti sodą, kuri iš čia šakojosi į keturis šaltinius. ¹¹ Pirmojo vardas – Pišonas. Jis supo visą Avilos kraštą, kur būta aukso. ¹² O auksas to krašto – geras, ten taip pat buvo sakai ir onikso akmuo. ¹³ Antrojo vardas – Gihonas. Jis vilnijo per visą Kūšo kraštą. ¹⁴ Trečiojo vardas – Hidekelis. Jis tekėjo Ašūro Rytuose. O ketvirtasis – Peratas. ¹⁵ Tuomet VIEŠPATS Dievas paėmė žmogų ir įkurdino tame sode gerovės, kad jame dirbtų ir jį saugotų. ¹⁶ Po to VIEŠPATS Dievas liepte liepė žmogui, sakydamas: „Nuo visų šito sodo medžių gali valgyti, ¹⁷ tik nuo gero ir blogo žinojimo medžio nevalgysi, nes tą dieną, kai nuo jo valgysi, tapsi marus.“ ¹⁸ Taip pat sakė VIEŠPATS Dievas: „Negera žmogui būti pačiam sau, padarysiu jam palaikytoją, tolygų jam.“ ¹⁹ Tuomet nulipdė VIEŠPATS Dievas iš dirvos visus lauko gyvius ir visus dangaus skraidūnus ir atvedė pas tą žmogų, kad pamatyti, kaip jis juos pašauks. Ir kiekvienas pavadinimas, kuriuo žmogus pašaukė gyvą esybę, tapo jos vardu. ²⁰ O šaukė, gi, vardais žmogus visus gyvulius, dangaus skraidūnus ir visus lauko žvėris, bet vis dėlto žmogus nerado sau palaikytojo, esančio tolygaus, jam. ²¹ Tada panardino VIEŠPATS Dievas žmogų į gilų miegą, ir kol jis miegojo, paėmė vieną iš jo šonų ir susklaudė mėsą jo vietoje. ²² Ir suformavo VIEŠPATS Dievas iš to šono, kurį paėmė iš žmogaus, moterį, ir atvedė ją pas tą žmogų. ²³ Žmogus tuomet tarė: „Šita, štai dabar, yra kaulas mano kaulų ir mėsa mano mėsos, jai bus šaukiamasi ‘moteris’, nes šita iš vyro buvo paimta.“ ²⁴ Kaip tik todėl ir palieka vyras savo tėvą ir savo motiną, ir susijungia su savo moterimi, ir jie tampa vienu kūnu. ²⁵ Ir buvo jie abu nuogi, tas žmogus ir jo moteris, ir nesigėdijo.

IŠVADOS

Atliktas Pr 2,4–25 vertimas (tęsiant straipsnių ciklą „*Pradžios knygos* 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos“ bei laikantis vertimo proceso demonstravimo taktikos, nors ir iš dalies atskleidžiančios teksto „pernešimo“ iš originalios kalbos *Sitz im Leben* į kitą sudėtingumą) leidžia teigti, kad iš principo galioja išvados, suformuluotos jau pirmo šių straipsnių ciklo

pabaigoje. Anąkart atkreipėme dėmesį į vertimo interlinijiniu principu bei leksikografinių pastabų vertę, taip pat į būtiną Biblijos tyrinėtojų bei liuanistų bendradarbiavimą (30).

Palyginti su 1 sk., 2 sk. kalbos archajiškumas (2 sk. tekstas keliais šimtmečiais ankstesnis), pasireiškiantis išskirtiniu posakių turinio konkretumu, pareikalavo iš vertėjų ypatingo atidumo ir apsunkino apsisprendimą perkeltiant jų reikšmes į liuanistų kalbą. Kita vertus, pasirinkimų galimybės vertėjo darbą visuomet daro įdomesnį.

Verčiant biblinį tekstą – šį ar kitą – neišvengiamai susiduriame su nusistovėjusių tradicinių vertimų variantais, nuo kurių atitrūkti vertėjui nėra paprasta, tačiau lemiamas – originalaus teksto – kriterijus suteikia drąsos. Ryškiausias pavyzdys šiame naratyve – pasakymas מְדַרְדֵּרָן מְדַרְדֵּרָן (8 eil.), kuris tradiciškai suprantamas kaip geografinė nuoroda ir verčiamas *sodas Edene Rytuose* (31). Tačiau originalios kalbos turtingumas, kaip pažymėta leksikografinėse pastabose, atveria ir kitas šio pasakymo vertimo galimybes. Žinoma, kaip šio, taip ir kitų nevienareikšmių žodžių ar jų junginių atveju, čia nepretenduojama į galutinį sprendimą. Šis tekstas, net ir sudėliojus pateiktoje vertimo versijoje „galutinius taškus“, palieka vertėjams daugybę klausimų, pvz., dėl minimų upių pavadinimų (kur geografiškai patalpinti Pišoną ir Gihoną?) ar pasakymo מְדַרְדֵּרָן מְדַרְדֵּרָן prasmės perteikimo (pagalba, esanti priešais jį? pagalba, atitinkanti jo 'aš'? palaikytojas, esantis tolygus jam? tradiciškai – jam tinkama pagalba?). Todėl straipsnyje ir išlaikoma diskusinė atmosfera.

Gauta 2014 07 09
Priimta 2014 10 03

Šaltiniai ir literatūra

- [1] ALONSO SCHÖKEL, Luis. *Diccionario bíblico hebreo-español. Contiene glosario español-hebreo bíblico*. Madrid: Editorial Trotta, 1999².
- [2] ALTER, Robert. *The Five Books of Moses. A Translation with Commentary*. New York–London: W. W. Norton & Company, 2004.
- [3] *Bible. King James Version*. In: *BibleWorks 7.0*.
- [4] *Biblija. Naujas liuanistinis vertimas. Senasis Testamentas ir Naujasis Testamentas*. Vertė A. Jurėnas. Duncanville: World Wide Printing, 2000.
- [5] BRIKS, Piotr. *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*. Prymasowska Seria Biblijna. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio, 1999.
- [6] BROWN, Francis; DRIVER, Samuel R.; BRIGGS, Charles A. A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament. In: *BibleWorks 7.0*.
- [7] GUDAUSKIENĖ, Ingrida. Žmogus – *Imago Dei*. Biblinės antropologijos ašis ir jos aptarties pozicijos. Iš: *Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis*. Konferencijos medžiaga. Sudarė I. Gudauskienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto I-kla, 2010, p. 43–61.
- [8] GUDAUSKIENĖ, Ingrida; DIKEVIČIUS, Danielius. *Pradžios knygos 1–4 sk. vertimas ir leksikografinės pastabos*, I: pasakojimas apie kūrimą 1,1–2,3. *Lituanistika*, t. 60, Nr. 1(95), p. 52–70.
- [9] HARRIS, Laird R. (ed.). *Theological Wordbook of the Old Testament*. V. I–II. Chicago: Moody Press, 1981².
- [10] HOLLADAY, Williams, L. A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Based upon the Lexical Work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner. Leiden–Boston–Köln: Brill, 2000. In: *BibleWorks 7.0*.
- [11] JOŪON, Paul; MURAOKA, Takamitsu. *A Grammar of Biblical Hebrew. Part One: Orthography*

(30) Žr. [8, 67–68].

(31) Žr. [4; 19; 20].

- and *Phonetics. Part Two: Morphology*. Subsidia Biblica. T. XIV(1). Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
- [12] JOÛON, Paul; MURAOKA, Takamitsu. *A Grammar of Biblical Hebrew. Part Three: Syntax. Paradigms and Indices*. Subsidia Biblica. T. XIV(2). Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
- [13] LEMAŃSKI, Janusz. *Księga Rodzaju. Rozdziały 1–11. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*. Nowy Komentarz Biblijny Stary Testament. T. I(1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2013.
- [14] MEYER, Rudolf. *Gramática del hebreo bíblico*. Barcelona: Editorial Clie, 1989.
- [15] RUBŠYS, Antanas. *Raktas į Senąjį Testamentą. Sandora ir Mesijas*. T. I. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1995.
- [16] SKA, Jean Louis. *Introduzione alla lettura del Pentateuco. Chiavi per l'interpretazione dei primi cinque libri della Bibbia*. Collana Biblica. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2001².
- [17] SPEISER, Ephraim A. *Genesis. Introduction, Translation and Notes*. The Anchor Bible. V. I. New York: Doubleday & Company, 1964.
- [18] ŠEMEKLIS, Remigijus. Dievo paveikslai *Pradžios knygoje*. Iš: *Žmogus gyvas ne vien duona*. Č. Kavaliausko ir A. Rubšio atminimui. Bibliotheca Sancti Josephi. T. I. Sudarė D. Dikevičius, I. Gudauskienė, R. Šalaševičius. Vilnius: Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarija, 2008, p. 125–138.
- [19] *Šventasis Raštas Senojo Testamento*. T. I. Vertė J. Skvireckas. Roma: Fausto Failli, 1955².
- [20] *Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentai*. Vertė A. Rubšys; Č. Kavaliauskas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
- [21] VON RAD, Gerhard. *Genesi. Traduzione e commento*. Antico Testamento. T. II(4). Brescia: Paideia, 1978².
- [22] *Vulgata*. In: *BibleWorks 7.0*.
- [23] WÉNIN, André. *Da Adamo ad Abramo o Ferrare dell'uomo. Lettura narrativa e antropologia della Genesi. I. Gen 1,1–12,4*. Testi e commenti. T. XXIX. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2008.

INGRIDA GUDAUSKIENĖ, DANIELIUS DIKEVIČIUS

Translation and lexicographical notes of Genesis ch. 1–4, II: creation account in 2,4–25

Summary

This article is a continuation of the articles set, initiated with the translation of the creation account in Gen 1,1–2,3 (cf. *Lituanistica*, Vol. 60, No. 1). Actually the new translation of the Gen 2,4–25 from biblical Hebrew into Lithuanian is proposed, which is justified by the interlinear rendering of the text from one language to other as well as by the lexicographical notes. The archaic language of ch. 2 demanded from the translators a special attention to the peculiarity of the expressions, transporting the meaning of which to the different linguistic situation is always a challenge. The point is to synchronize in an optimal way the primal criteria of the original text with the possibilities of the modern language as well as modern thinking. The process of translation, on the other hand, inevitably leads to the confrontation with the traditional translation variants, breaking with which by no means is not simple. Perhaps the most expressive example in the Gen 2,4–25 is a syntagma מְקַדְּמֵן מְקַדְּמֵן (v. 8). Traditionally in modern versions it is understood as a geographic indication and is

rendered with *a garden toward the East, in Eden* or similar. However, the richness of the original language, as is observed in the lexicographical notes, suggests the diverse possible meaning in this case. Such openness must be held concerning also other particular expressions or words, the meaning of which is questionable. Of course, choosing one or other different rendering of the text does not mean the pretention to excavate its meaning definitely. In the article, even if the “final points” are put on in the text version to Lithuanian which is proposed, translators remain with many issues. For that in it the discussion atmosphere is maintained.

Key words: Genesis, interlinear literal version, literary translation, lexicographical notes, God the Creator, creation of man